

al canonge Bernard de Tréviers, del segle XII, encara que s'admet que la història podria provenir d'aquella centúria. El núvol de la incertesa també plana sobre la llengua originària: malgrat que les redaccions conservades són en francès, la hipòtesi que més s'ha apuntat, però no confirmat, és que partien d'un original occità. En aquest primer apartat, també destaquen dos espais dedicats a l'anàlisi narratològica i l'estudi del gènere editorial.

La segona part de l'estudi se centra en la traducció catalana, que l'autor data entre el 1538 i principi del segle XVII. L'autor presenta les diverses edicions que ens han pervingut i fa un estudi lingüístic detallat de la versió impresa per Sebastià Cormellas a Barcelona el 1650, centrat en aquells trets que s'allunyen del que era habitual en un text formal de la llengua del segle XVII.

El *Pierres de Provença* ocupa la darrera part del llibre, i s'allarga noranta-sis pàgines. El text segueix els criteris d'edició d'Els Nostres Clàssics, amb algunes intervencions complementàries com la introducció dels guionets en els diàlegs i monòlegs interiors, i la regularització de la *hac* en les formes del verb *haver*. Pel text, Pastor i Briones fa servir com a base el manuscrit de Barcelona de 1650 i inclou un apartat de variants amb lliçons dels vuit impresos localitzats, inclosa la de Miquel i Planas de 1908, que cita el testimoni perdut del 1616, el més antic. El segon apartat, amb explicacions de caràcter lingüístic i històric, és més aviat escàs, i compta amb setze comentaris que donen la clau de lectura del text o citen altres estudis, si bé és veritat que l'apartat de l'estudi lingüístic ja compta amb un glosari amb una cinquantena de mots definits.

En resum, Pastor i Briones posa al dia amb èxit la versió catalana del *Pierres de Provença*, uns anys després de l'edició crítica de l'edició francesa d'A. M. Babbi (2003), i un segle més tard que l'última edició, el 1908, de Miquel i Planas.

ARNAU DE VILANOVA: *Regiment de sanitat per al rei d'Aragó. Aforismes de la memòria*, edició crítica d'Antònia Carré, Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona, 2017; «Filologia UB».

FRANCESC TOUS PRIETO

Universitat de Girona
francesc.tous@udg.edu

Al prefaci del llibre, Antònia Carré, que té una dilatada experiència en l'edició filològica de textos literaris i mèdics catalans medievals, formula l'objectiu que ha guiat la seva tasca: «Aquest volum neix [...] de la voluntat d'actualitzar l'edició crítica de la traducció catalana del *Regimen sanitatis ad regem Aragonum* d'Arnau de Vilanova» (p. 16). L'edició que calia actualitzar és la que Miquel Batllori va publicar a Els Nostres Clàssics el 1947, en el segon volum de les *Obres catalanes* d'Arnau de Vilanova, que incloïa els *Escrits mèdics*. De fet, Carré reproduceix

en bona part l'estructura d'aquest llibre, atès que edita les dues traduccions catalanes del *Regimen sanitatis* —la de Berenguer Sarriera i la versió abreujada— i el trasllat dels *Aphorismi de memoria*. Carré hi afegeix vuit receptes mèdiques, publicades prèviament per Lluís Cifuentes, que es poden atribuir a Arnau amb una certa seguretat i que provenen de fonts diverses.

El pròleg de l'editora (ps. 15-19) és honest: no s'atribueix a ella mateixa els mèrits d'oferir al lector una edició que supleixi les mancances de l'anterior, sinó a les troballes posteriors de nous testimonis, a la possibilitat de comptar amb edicions crítiques de l'original llatí i, sobretot, als avenços de la recerca. Carré els recull i els sintetitza en els dos primers apartats de la completa introducció que encapçala el volum: el primer se centra en l'autor, Arnau de Vilanova, i el segon, en el gènere. L'editora s'interessa especialment, és clar, per la vinculació del metge amb Jaume II d'Aragó i la família reial, que fou estreta, duradora i no exempta de tensions. D'altra banda, exposa breument les característiques i el desplegament històric del gènere i, atès el caràcter arquetípic del text d'Arnau, en descriu l'estructura: els set primers capítols tracten les sis coses no naturals de la medicina galènica, mentre que els següents (caps. 8-17) se centren en la dieta. El darrer apartat de l'obra aborda una dolència que torturava Jaume II, les hemorroides.

Tot seguit, Carré emprèn l'estudi del *Regiment*, de la seva transmissió i de les traduccions catalanes que edita. Per començar, en el tercer apartat de la introducció recull les diverses hipòtesis de datació de l'obra, que apunten al període 1305-1308 —el text no conté dedicatòria i no està datat—, sense poder aportar dades o indicis que permetin afinar més. En canvi, al capítol cinc, Carré sí que tracta de precisar una mica més la datació de la traducció de Sarriera, que també s'ha conservat sense datació. Va ser completada poc després de la redacció de l'original, atès que la reina Blanca va morir l'octubre de 1310. Carré considera, però, que molt probablement Sarriera va traduir el text abans de la campanya d'Almeria, que va tenir lloc l'estiu de 1309. En els capítols sisè i vuitè s'aborden la transmissió i la difusió del *Regiment* arnaldià. L'èxit aclaparador del text el confirmen els 78 manuscrits llatins que el conserven, les dotze edicions que se'n van estampar entre els s. xv-xvi, les nombroses traduccions medievals de què es té constància, el parell de traduccions impreses durant els s. xvi-xvii, i les abundantíssimes atencions documentals que s'han localitzat. A l'apartat set, Carré descriu els dos manuscrits que han transmès la traducció de Sarriera —el 10078 de la Biblioteca Nacional d'Espanya (*M*), del primer quart del s. xiv, i el 1829 de la Biblioteca de Catalunya (*B*), de mitjan s. xv— i l'únic còdex que ha conservat la traducció abreujada del text arnaldià i la dels *Aphorismi de memoria* —el Barb. Lat. 311 de la Biblioteca Apostòlica Vaticana (*V*), del segon quart del s. xv. El manuscrit de Barcelona és un testimoni important perquè proporciona el text dels tres folis que manquen a *M*. Destaca també pel fet de transmetre un «segon llibre» del *Regiment de sanitat* atribuït a Arnau mateix, el qual és, en realitat, una traducció catalana del *Liber de conservanda sanitate* de Joan de Toledo, d'inicis del s. xiii, duta a terme en el mateix període o poc després de la versió de Sarriera.

En els tres capítols següents, l'editora se centra en l'anàlisi de les dues traduccions catalanes del *Regiment de sanitat*. En primer lloc, es fixa en la llengua dels dos manuscrits de la versió de Berenguer Sarriera. La collació de les dues còpies posa en relleu que transmeten dos estadis de llengua ben diferents: mentre que *M* reflecteix usos propis de la *scripta* catalana primitiva, *B* adopta les formes més modernes que s'imposen a partir de la meitat del s. XIV (vegeu la taula comparativa de la p. 86). La modernització dels usos escripturals en testimonis de la segona meitat del s. XIV o del s. XV és un fenomen que ja ha estat observat en còpies de textos de Ramon Llull i en el d'altres traduccions de textos mèdics o científics. Precisament l'ús de la *scripta* primitiva és un dels arguments que argüeix l'editora per preferir *M* a *B* com a manuscrit base, atès que «indica que és la còpia d'un original més antic». D'altra banda, *M* també «ofereix una lectura més propera al text llatí d'Arnau» (p. 87). A l'apartat nou, Carré analitza les característiques de la traducció de Berenguer Sarriera. Seguint Batllori, en destaca la bona qualitat, la fidelitat i la precisió mitjançant alguns exemples representatius. També assenyal·la l'ús de parelles sinonímiques, l'addició de glosses breus per aclarir el significat d'algun passatge o de certs termes, l'escassetat de passatges en què Sarriera s'aparta de la traducció literal, el bandejament dels tecnicismes mèdics i l'absència pràcticament total d'autoritats, i documenta l'aparició d'alguns llatínismes i arabismes. En darrer lloc, analitza els «errors de traducció o de transmissió» i les «modificacions en la transmissió del text». Pel que fa als primers, i tenint en compte la competència de Sarriera, l'editora més aviat es decanta per imputar-los a males lectures dels copistes quan només afecten els testimonis catalans. En alguns casos, però, les deturpacions provenen, de forma segura o plausible, de l'antígraf llatí. La majoria d'aquests errors han estat corregits a l'edició, però cal dir que Carré no és sempre conseqüent i en un parell de casos ha optat per no esmenar el text de *M*. Aquesta decisió és justificable en el passatge de l'apartat 1.7, en què la lliçó de la traducció catalana també fa sentit —els testimonis catalans reporten «gratella» ('sarna') en lloc del «vertiginem» del text llatí, si bé Carré considera amb raó que és probable que l'antígraf de la traducció hagués substituït el terme per «serpiginem»—, però ho és menys en el primer exemple que exposa, de l'apartat 10.2, en què *M* ha caigut en un error d'interpretació i atribueix erròniament una qualitat, l'agudesa, a la sequedat de l'aire i no pas a la sang, que és el que diu el text llatí. Carré segueix l'exemple de Batllori, que no va esmenar el text i va indicar l'error en nota. És una decisió si més no sorprenent, d'entrada perquè en la discussió d'aquest passatge considera que es tracta d'un exemple «molt clar» d'error imputable no pas al traductor, sinó a la transmissió del text, i en segon lloc perquè, a diferència de Batllori, disposa del suport de *B*, que transmet la lliçó correcta.

Al capítol deu, l'estudiosa analitza la traducció abreujada del *Regiment*. La conclusió més important és que, al contrari del que havia assumit una part de la crítica, no es tracta d'un abreujament de la versió de Sarriera sinó d'una traducció diferent duta a terme abans de 1325-1328. Per bé que es decanti per la segona

possibilitat, Carré no té proves concloents per dirimir si la reducció del text és responsabilitat del traductor català o si s'ha limitat a traslladar un abreujament llatí preexistent. A la p. 150 Carré proposa un *stemma codicum* de la tradició catalana del *Regiment*, sense, però, situar-la en el marc de la transmissió llatina i sense relacionar-la amb les altres traduccions. L'últim capítol de la introducció aborda breument els *Aphorismi de memoria* i la traducció catalana del ms. V. Carré recorda la importància dels aforismes en l'ensenyament de la medicina, destaca la remarcable dedicació d'Arnau al gènere, descriu els continguts del text editat, i enumera les característiques i les particularitats de la versió catalana, que malgrat la presència d'alguns errors «és de bona qualitat» (p. 168).

Així doncs, l'edició que Carré ofereix a continuació de les traduccions catalanes del *Regiment* d'Arnau i dels *Aforismes de la memòria* es basen, respectivament, en *M* i en *V*, mentre que *B* es fa servir per omplir les llacunes de *M* —les edita entre claudàtors. A l'aparat crític es recullen les variants lèxiques, morfològiques i sintàctiques de *B*, i només «algunes variants ortogràfiques significatives» (p. 174). D'altra banda, sota l'aparat de variants, Carré afegeix notes en què es crida l'atenció sobre aspectes textuals, s'aclareix el sentit d'alguns termes o de certs passatges, o s'assenyalen determinades opcions de traducció del text llatí original. Pel que fa a les rúbriques marginals que Sarriera afegeix als marges, Carré, seguint la disposició de *B*, decideix convertir-les en títols d'apartat i les numera. És discutible, però, que aquesta fos «la idea de Sarriera» (p. 175), atès que al pròleg el traductor les planteja com un mecanisme auxiliar al servei dels lectors de llibres «en romanç» que no han «estudiatz tantz llibres» (p. 180). L'opció presa contribueix a articular el text i certament facilita la lectura i la cerca d'informació, però té l'inconvenient que en alguns casos —pocs— obliga l'editora a trencar la sintaxi d'alguna frase —vegeu, per exemple, la transició entre els apartats 13.3 i 13.4 (ps. 242-243). Carré edita en apèndix la taula comparativa dels títols dels capítols, tal com són reportats per la versió llatina, *M* i *B*; a continuació, n'ofereix una altra que recull les notes marginals de *M* i de *V* i les rúbriques de *B*. En darrer lloc, el volum inclou un glossari, un índex mèdic i un índex onomàstic.

En línies generals, el resultat de la feina de l'editora és excel·lent, no només perquè permet llegir el text de les traduccions catalanes amb moltes més garanties de les que teníem fins ara, sinó també perquè ens ofereix una anàlisi a fons de les característiques de les traduccions, de les vicissituds de la transmissió i de l'abast de la circulació d'un dels textos científics més remarcables de la cultura catalana medieval.